

NIETZSCHE VERSUS GADAMERIS: „PRASMĖ“ KAIP DOGMATIZMO IR RELIATYVIZMO PROBLEMA

Arūnas Mickevičius

Vilniaus universiteto Filosofijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
El. paštas: arunas.mickevicius@fsf.vu.lt

Santrauka. Straipsnyje konkrečiais aspektais siekiama parodyti panašumus bei skirtumus tarp Nietzsche's ir Gadamerio interpretacijos sampratų. Akcentuodami pasaulio pažinimo ir supratimo „interpretatyvią“ prigimtį autoriai susidūrė su problema: kaip įmanoma išvengti vienos vienintelės, vienintelės absoliučios ir objektyvios interpretacijos dogmatinio teigimo nepatenkant į visišką reliatyvizmą, kuris atmesdamas interpretacijų pagrįstumo klausimą niekaip negali išspręsti konkuruojančių interpretacijų legitimacijos problemos ir taip pagrįstas interpretacijas atskirti nuo nepagrįstų. Straipsnyje siekiama pagrįsti dvi tezes. Pirmą, tarp Nietzsche's ir Gadamerio pozicijų esama skirtumų ir bandymai redukuoti Nietzsche's „perspektyvizmą“ į Gadamerio filosofinę hermeneutiką yra nepagrįsti. Antra, prasmės dogmatizmo (siekiu turėti vienintelę „objektyvią“ prasmę ar pirminį signifikatą) ir reliatyvizmo (visos be išimties interpretacijos yra vienodai pagrįstos ir nenurodo į realią, faktinę dalykų padėtį) problema Gadamerio hermeneutikoje gali būti išspręsta pasitelkus Husserlio fenomenologijos nuostatą, nusakančią būdą, kaip mes pažįstame kokio nors „dalyko“ kaip „daikto savaimė“ prasmę skirtinguose „profiluose“. Tačiau Nietzsche's „perspektyvizmas“, kritikuojantis prasmės dogmatizmą, problemos neišsprendžia ir nuslysta į kitą kraštutinumą – reliatyvizmą.

Pagrindiniai žodžiai: Nietzsche, Gadameris, interpretacija, hermeneutinis supratimas, reliatyvizmas, dogmatizmas, perspektyvizmas

Šiandien daugelis filosofų atsisakydami tradicinės metafizikos ir epistemologijos savo tyrinėjimus vadina hermeneutiniais. M. Heideggerio fundamentalioji ontologija, siekusi naujai iškelti būties prasmės klausimą, vėliau jo nuostatų sekėjo H. G. Gadamerio filosofinė hermeneutika, siekusi plėtoti to, kas „buvo pasakyta ir parašyta“, tradicijoje universalią supratimo teoriją, akivaizdžiai nusigrėžė nuo šių siekių sprendimo tradicinės metafizikos ir epistemologijos priemonėmis. Tradicinę orientaciją į stabilų metafizinį ir epistemologinių pagrindų paiešką pakeitė interpretacinė priega. Ji yra būdinga ir tokiems tiesiogiai su

hermeneutine tradicija sietinų autorių kaip P. Ricoeur'o, G. Vattimo ir hermeneutikai tolimesnių autorių kaip R. Rorty, J. Derrida ir J. Habermaso išplėtotoms filosofinėms sistemoms. Akcentuodami pasaulio supratimo ir pažinimo *interpretacinę* prigimtį minėtieji šio požiūrio šalininkai susidūrė su pamatine problema: kaip įmanoma išvengti vienos vienintelės, vienintelės absoliučios ir objektyvios interpretacijos dogmatinio teigimo nepatenkant į visišką reliatyvizmą, kuris atmesdamas interpretacijų pagrįstumo klausimą niekaip negali išspręsti konkuruojančių interpretacijų legitimacijos problemos ir taip pagrįstas interpretacijas

atskirti nuo nepagrįstų. Alano D. Schrifto manymu, „ši dogmatizmo ir reliatyvizmo dilema yra pagrindinė problema, su kuria susiduria hermeneutika“ (Schrift 1983: 39). Ji sukėlė Gadamerio ir E. Betti¹, Gadamerio ir Derrida², Gadamerio ir Habermaso tarpusvio debatus.

Šių debatų kontekste kyla klausimas, kaip reikėtų suprasti ir vertinti Nietzsche's filosofiją, kurioje taip pat susiduriame su radikaliu stabilių metafizinių ir epistemologinių pagrindų atmetimu ir išplėta perspektyvizmo samprata, kuri pripažįsta tik interpretaciją. Kitaip tariant, žiūrint retrospektyviai iš šiuolaikinės hermeneutikos konteksto, Nietzsche's filosofijoje mes taip pat susiduriame su dogmatizmo ir reliatyvizmo dilema. Straipsnyje siekiama lyginamosios analizės būdu konkrečiais aspektais parodyti Nietzsche's ir Gadamerio interpretacijos sampratų panašumus bei skirtumus. Ar gali Nietzsche's „perspektyvizmas“ pateikti vienareikšmišką dogmatizmo ir reliatyvizmo problemos sprendimą ir ar galima ir būtina „suhermeneutinti“ Nietzsche'ę? Kita vertus, ar pati šiuolaikinė hermeneutika turėtų būti „suničinta“, kaip tai padarė Vattimo Nietzsche's pasakymą „faktų nėra – tik interpretacijos“ siūlydamas suprasti reliatyvistiškai?³ Šiuo aspektu Jeanas Grondinas taikliai atkreipė dėmesį į problemą: „šia reliatyvistine, netgi nihilistinė interpretacija Vattimo siekia hermeneutikai suteikti nyčišką posūkį, o tiksliau ištrinti jų skirtumus“ (Grondin 2010: 107). Straipsnyje, lyginant Nietzsche's ir Gadamerio

pozicijas interpretatyvaus pasaulio supratimo atžvilgiu, siekiama pagrįsti dvi tezes. Pirma, tarp Nietzsche's ir Gadamerio pozicijų esama skirtumų ir bandymai redukuoti Nietzsche's perspektyvizmą į Gadamerio „filosofinę hermeneutiką“ nėra pagrįsti. Antra, prasmės dogmatizmo (siekiu turėti vienintelę „objektyvią“ prasmę ar pirminį signifikatą) ir reliatyvizmo (visos be išimties interpretacijos yra vienodai pagrįstos ir nenurodo realios, faktinės dalykų padėties) problema Gadamerio hermeneutikoje gali būti išspręsta pasitelkus Edmundo Husserlio fenomenologijos nuostatą, nusakančią būdą, kaip mes pažįstame kokio nors „dalyko“ kaip „daikto savaime“ prasmę skirtinguose „profiluose“. Tačiau Nietzsche's perspektyvizmas, kritikuojantis prasmės dogmatizmą, problemos neišsprendžia ir nuslysta į kitą kraštutinumą – reliatyvizmą.

Nietzsche: tiesa versus interpretacija

Nietzsche's filosofija – tai radikali iki jo egzistavusios Vakarų klasikinės racionalistinės metafizikos, kurioje ilgai buvo apeliuojama ir veržiamasi į vieną universalią ir objektyvią tiesą, kritika. Filosofas atvirai deklaravo savo nepasitikėjimą Vakarų mąstymo tradicija, kurioje, jo įsitikinimu, išryškėjo mąstymo ir būties skirtis: „Pasitikėjimas gyvenimu dinga; pats gyvenimas tapo problema“ (Nietzsche 1995: 26). Maža to, jis dar priduria: „tai, kad pasaulis nėra *vertas* to, kuo tikėjome, yra pats patikimiausias mūsų nepasitikėjimo galų gale pasiektas supratimas“ (*ibid.*: 245).

Nietzsche savo teorijoje sąvoką „tiesa“ supriešina su sąvoka „interpretacija“, o Gadamerio išplėtojoje hermeneutikoje sąvoka „interpretacija“ nėra suvokiama kaip

¹ Plačiau apie Gadamerio ir Betti diskusiją žr.: Mickevičius 2012.

² Plačiau apie Gadamerio ir Derrida diskusiją žr.: Mickevičius 2010.

³ Žr. G. Vattimo, *Il soggetto e la maschera: Nietzsche e il problema della liberazione*. Milan: Bompiani, 1974, ir Vattimo 2005.

tiesos priešybė. Norint suvokti Nietzsche's išplėtotą radikalią interpretacijos traktuotę, kuri nebenurodo į jokią tiesą, t. y. į jokią realią referenciją, reikėtų detaliau paanalizuoti, kaip jis supranta patį pažinimo procesą. Nietzsche atkreipė dėmesį į tai, kad nuo Platono ir Aristotelio Vakarų mąstyme vyravo absoliučiai tikro žinojimo siekis. Būtų galima sakyti, kad, Nietzsche's žodžiais tariant, šis „tikrumo siekimas bet kuria kaina“ istoriškai ir logiškai kilo iš klasikinės tiesos sampratos apibrėžimo: *veritas est adaequatio rei et intellectus*. Klasikinė tiesos samprata numatė, kad yra vienas vienintelis požiūris į pasaulį, vienas vienintelis taškas, iš kurio atsiveria jo vienintelė perspektyva. Šia prasme „filosofai, – teigė Nietzsche, – įpratę atsistoti priešais gyvenimą ir patyrimą <...> kaip prieš paveikslą, kuris išskleistas kartą visiems laikams. <...> Bet mes patys buvome jo koloristai: žmogaus intelektas privertė reiškinius pasirodyti ir daiktams suteikė savo klaidinamas sampratas“ (Nietzsche 1988: Bd 2, 36). Nietzsche norėjo pasakyti, kad klasikine tiesos samprata paremtas pasaulio pažinimas buvo tik žmogiška idiosinkrazija ir nė viena iš daugelio pažįstančiojo proto kategorijomis tvirtinamų teorijų negali būti laikoma teisinga, nes pažinimas nėra adekvatus pasauliui. Jo supratimu, „tiesa yra rūšis klaidos, be kurios tam tikra gyvų būtybių rūšis negalėtų gyventi“ (Nietzsche 1988: Bd 10, 56). Viename iš fragmentų filosofas tvirtino: „Sąvoka „tiesa“, mano požiūriu, nebūtinai žymi klaidos priešybę, bet esminiais atvejais tik skirtingų klaidų padėtį viena kitos atžvilgiu. <...> Ši tezė galbūt užrūstins logikus, kurie savo ribas laiko daiktų ribomis, bet šiam logikų optimizmui aš jau seniai paskelbiau karą“ (*ibid.*: 598). Nietzsche's minties radikalumą, žvelgiant

iš Gadamerio pozicijų – antihermeneutiškumą (kad viena interpretacija nurodo tik į kitą interpretaciją ir nieko daugiau), reikėtų pakomentuoti plačiau. Kalbėdami apie interpretaciją įprastai ją priešiname realiai dalykų padėčiai. Pavyzdžiui, žmogus, nesutinkantis su kito požiūriu kokio nors dalyko atžvilgiu, teigia: „Tai tik (Jūsų subjektyvi) interpretacija.“ Bet taip jis vienu metu implicitiškai numano, kad jo oponentas iškraipo realią dalyko padėtį ir kad esama kažko, kas nėra interpretacija. Tačiau Nietzsche'i viskas yra interpretacija. Negalima manyti, kad interpretacija „iškraipo“ pasaulį, nes, jo manymu, nėra jokios privilegijuotos neinterpretatyvios pozicijos, gebančios konstatuoti „iškraipymo“ faktą: „faktų nėra, tik interpretacijos“ (*ibid.*: 315). Negalima kalbėti apie „iškraipymo“ faktą, nes tam reikėtų pripažinti, kad egzistuoja tiesa klasikine prasme. Proto tvirtinimai apie pasaulį tėra instrumentinės fikcijos, atveirančios interpretacinį pasaulio vaizdą. Šios fikcijos ne tokios, kad jų, remiantis koku nors ypatingu teoriniu metodu, būtų galima atsikratyti: fikcijos kyla iš paties pažįstančiojo proto, negalinčio atskleisti tikrosios daiktų padėties, t. y. tiesos. Pasak Nietzsche's, mes nieko daugiau negalime pasakyti, išskyrus tai, kad visi pažįstančiojo proto loginiai tvirtinimai „yra gryna tam tikrų gyvūnų rūšių idiosinkrazija“ (*ibid.*: 334).

Dažniausiai pažįstantysis, siekdamas adekvačiai paaiškinti pasaulį, apeliuoja į loginę proto prigimtį – teigimą ir neigimą, laikymą tikru ir laikymą netikru, tikėdamas, „kad mes gebame pažinti, jog sprendiniai tikrai gali perteikti tiesą“ (Nietzsche 1988: Bd 12, 390). Tačiau, Nietzsche's požiūriu, logikos aksiomos nėra adekvačios tikrovei: „logika (kaip ir geometrija ar aritmetika) vertinga tik išgalvotų tiesų, kurias mes patys

sukūrėme, atžvilgiu. Logika yra bandymas suvokti realų pasaulį (*Wirkliche Welt*) pagal mūsų sukurtą būties schemą, tiksliau, padaryti jį mums galimą formuluoti ir apskaičiuoti“ (*ibid.*: 391). Galiausiai jis konstatuoja, kad ir pati „logika yra imperatyvas ne pažinti tai, kas tikra, bet sukurti ir sutvarkyti pasaulį, kuris mums privalo reikšti tikrą, o visos loginės aksiomos tėra tik masteliai ir priemonės tam, kad pirmiausia sukurtume sau tikrovės sąvoką „tikrovė“ (*ibid.*: 389). Siedamas logiką su mąstymu, jis teigė, kad „racionalus mąstymas yra interpretavimas pagal schemą, iš kurios negalime išsivaduoti“ (Nietzsche 1988: Bd 12, 194).

Požiūris į logiką kaip imperatyvųjį schematizmą bei racionalų mąstymą tik kaip interpretavimą pagal šią schemą leidžia Nietzsche'į netradiciškai žvelgti ir į patį pažinimo procesą. Nurodysime šio požiūrio tris vienas kitą papildančius momentus:

1. Pažinimas – tai sumavimas ir schematizavimas. „Ne „pažinti“, o schematizuoti, chaosui suteikti tiek reguliarumo bei formų, kiek to pakanka mūsų praktiniams poreikiams. Proto, logikos kategorijos susiformavimui (*Bildung*) svarbiausia yra poreikis: poreikis ne „pažinti“, o susumuoti, schematizuoti savitarpio supratimo, apskaičiavimo tikslais“ (Nietzsche 1988: Bd 13, 333–334).
2. Pažinimui kaip aiškinimui (*Erklärung*) priešingas interpretavimas (*Interpretation, Auslegung*), o nekintančiai faktinei padėčiai (*Thatbestand*) – nuolatinis tapsmas (*Fluss, Werden*). „Kuo išskirtinai gali būti pažinimas? Interpretavimu, ne aiškinimu <...> Nėra nieko faktiška, viskas teka, nepagaunama“ (Nietzsche 1988: Bd 12, 104).
3. Pažinimas, kaip schematizuojantis interpretavimas, kaip nuolat tekantis, yra

orientuotas ne į vieną universalią tiesą ar prasmę, bet į nesuskaičiuojamą požiūrių, perspektyvų daugybę. „Kiek apskritai žodis „pažinimas“ turi prasmę, pasaulis yra pažinus: bet jis gali būti suprantamas kitaip, jis turi ne kokią vieną prasmę, bet nesuskaičiuojamas prasmes. – Perspektivizmas“ (Nietzsche 1988: Bd 12, 315). „Prasmės suteikimas (*Sinn-hineinlügen*) daugeliu atvejų yra naujas interpretavimas seno, nesuprantamu tapusio interpretavimo, kuris pats šiandien yra tik ženklas“ (*ibid.*: 100).

Nietzsche pažinimo procesą, kiek jis susijęs su „prasmės suteikimu“, suprato kaip begalinę signifikaciją be referencijos į pirminį signifikatą. Šį požiūrį XX a. plėtojo daugelis mąstytojų. Pavyzdžiui, J. Derrida teigė, kad „prasmės prasmė yra begalinė implikacija, neapibrėžiama signifikanto nuoroda į signifikatą“ (Derrida 1973: 58). Toks pažinimas yra neatsiejamas nuo „galios“, kuri antihermeneutiškai numato ne tradicijoje intenduotos prasmės ieškojimą ir radimą, bet jos steigimą iš voliuntaristinės galios pozicijų: „pažinimas funkcionuoja kaip galia <...> Kitaip sakant: geismo pažinti laipsnis priklauso nuo valios siekti galios augimo laipsnio“ (Nietzsche 1988: Bd 12, 301–302). Pažinimo, paremto „valios siekti galios“ principu, pobūdis interpretatyvus: „valia siekti galios“ interpretuoja“ (*ibid.*: 139). „Pats interpretavimas, – teigia Nietzsche, – būdamas „valios siekti galios“ forma, egzistuoja (tačiau ne kaip „būtis“, o kaip procesas, kaip tapsmas) kaip afektas“ (*ibid.*: 140). Apibendrinamas savo požiūrį į loginį pažintinį mąstymą, tiesą ir pasaulį, Nietzsche teigė:

Kad pasaulio vertė glūdi mūsų interpretacijoje, <...> kad iki šiol buvusios interpretacijos yra perspektyvistiniai vertinimai, kuriais

palai kome save gyvenime, t. y. „valioje siekti galios“ (im Willen zur Macht) <...> – šios mintys eina per visus mano kūrinus. Pasaulis, kiek jis mus liečia, yra apgaulingas, t. y. nėra kažkas faktiška, bet interpretacija ir skurdžios stebėjimų sumos suapvalinimas; jis teka (im Flusse) kaip kažkas tampantis, kaip nuolat kintantis apgaulingumas (Falschheit), kur niekada nepriartėjama prie tiesos: nes jokios „tiesos“ nėra. (Nietzsche 1988: Bd 12, 114)

Kadangi neįmanoma jokios faktinės tiesos nuoroda, tai negali būti pagrįstų ir nepagrįstų interpretacijų, ir nelieka nieko kita, kaip tik iš galios pozicijų steigti savo interpretaciją ir mėginti įteigti ją kitiems.

Galiausiai Nietzsche atkreipia dėmesį, kad pasaulio pažinimo procese mes pasmerkti ne tiesai, bet tik interpretacijoms ir kalbiniu aspektu. Jis rašė:

Kadangi žmogus ilgą laiką tikėjo daiktų sąvokomis ir vardais kaip *aeternae veritates* <...>, jam atrodė, kad per kalbą jis pažįsta pasaulį. Kalbos kūrėjas nebuvo toks kuklus, kad manytų, jog suteikė daiktams tik naujus vardus, pavadinimus; priešingai, jis manė, kad žodžiais išreiškė aukščiausią daiktų pažinimą. (Nietzsche 1988: Bd 2, 30–31)

Kalba realybės nepaaiškina ir jos atžvilgiu nepasižymi realia referencija. Kalba tėra nominali ženklinė sistema, ji yra „paprasčiausia semiotika ir nežymi nieko realaus“ (Nietzsche 1988: Bd 13, 258). Matysime, kad Gadameris ir atsisako būtent tokios nominalinės kalbos traktuotės ir ją siūlo suprasti kaip terpę, kurioje save išstato patys realūs „dalykai“. Schrifas taikliai konstatavo, kad Nietzsche „sunaikina dvi vyraujančias epistemologines iliuzijas: referencinę prasmės teoriją ir korespondencinę tiesos teoriją. Pirmoji tvirtina, kad kalba dėl savo galių reprezentacijos užima privilegijuotą padėtį (*adequatio*) ekstralingvistinio referento arba prasmės („realybės“) atžvilgiu. Antroji žymi

„tiesą“, susijusią adekvatumo arba korespondenciniu santykiu su realybe“ (Schrift 1990: 133). Nietzsche’s „perspektyvizmo“ samprata skelbia, kad viskas yra interpretacija be referencijos į tiesą ir tikrumą, o Gadamerio hermeneutikoje priešingai – „interpretacija“ reikalauja referencijos į tiesą, t. y. į „dalykinę tiesą“ (*sachliche Wahrheit*).

„Tylusis“ Nietzsche’s indėlis į šiuolaikinę hermeneutiką

Pažymėtina, kad savo pagrindiniame veikle *Tiesa ir metodas* Gadameris daug dėmesio skyrė F. D. E. Shleiermacheriui, W. Dilthey’ui, E. Husserliui, M. Heideggeriui vienaip ar kitaip pripažindamas jų svarbą savo plėtojama hermeneutinei supratimo teorijai ir tik keletą kartų prabėgomis paminėjo Nietzsche’s vardą. Vėliau Gadameris parašė tik du straipsnius, skirtus Nietzsche’i: „Nietzsche ir metafizika“ (1997)⁴, kuriame daugiausia dėmesio skiriama Heideggeriui, ir „Nietzsche – Antipodas. Zaratustros drama“ (1984)⁵. Faktas, kad veikalo *Tiesos ir metodo* (1960) parašymo laikotarpiu, kai Gadameris programiškai išplėtojo savo filosofinės hermeneutikos nuostatas, Nietzsche jam nebuvo svarbus. Šiek tiek aiškiau savo kritinį santykį Nietzsche’s atžvilgiu Gadameris išsakė tik daug vėliau, polemizuodamas su Derrida tokiuose savo straipsniuose kaip „Tekstas ir interpretacija“ (1983), „Destrukcija ir dekonstrukcija“ (1985), „Dekonstrukcija ir hermeneutika“ (1988), „Hermeneutika, sekanti pėdsakais“ (1994). Pavyzdžiui, viename iš minėtų straipsnių polemizuodamas su Derrida Gadameris teigė:

⁴ Žr.: Gadamer 2000.

⁵ Žr.: Gadamer 1988.

Aš pasigendū iš Nietzsche's sekėjų prancūzų, kad jie suvoktų gundymo reikšmę Nietzsche's mąstyme. Tik nesuvokdami šito, man regis, jie pradeda manyti, kad už būties patirtį, kurią Heideggeris stengiasi atskleisti anapus metafizikos, dar radikalesnis yra Nietzsche's ekstremizmas. (Gadamer 1999: 174)

Gadameris plačiau nepaaiškino, ką turėjo galvoje minėdamas „gundymą“. Greičiausiai tai, kad Nietzsche's gundantis raginimas radikaliai peržengti ir atmesti stabilių metafizinių ir epistemologinių pagrindų paieškas ir pasiduoti pagundai priimti „perspektyvizmo“, pripažįstančio tik ir tik interpretaciją be referencijos į faktinę, realią „dalykų“ padėtį, sampratą tėra tik beviltiška pastanga, negalinti įveikti minėto tradicinei metafizikai ir epistemologijai būdingo „prasmės“ dogmatizmo ir vedanti į kitą kraštutinumą – bet kokios galimos „prasmės“ reliatyvistinį ištirpymą. Žiūrint iš Gadamerio pozicijų, Nietzsche's filosofiją reikėtų laikyti reliatyvistine ir negebančia hermeneutiškai pagrįsti tradicijoje intenduotos „prasmės“ vienokios ar kitokios pagrįstos interpretacijos.

Kita vertus, reikėtų klausti ne tik kaip Gadameris iš savo hermeneutikos pozicijos vertino Nietzsche'ę, bet ir pasiaiškinti, kaip pats Nietzsche suprato savo laikmečio hermeneutiką? Jis neteikė jai ypatingos svarbos, bet kaip klasikinės filologijos specialistas žinojo egzistuojant tokią discipliną. Pastarasis rašė: „Metodas, kuris susideda iš supratimo ir vertinimo to, kas buvo perduota tradicijoje, apima dvi dalis. Kritika yra susijusi su paveldu (Überlieferung). Hermeneutika yra susijusi su tuo, kas buvo paveldėta (das Überlieferte)“⁶. Kaip taikliai pasakė A. D. Schriftas, Nietzsche čia remiasi filo-

loginės hermeneutikos atstovu F. A. Wolfu, su kurio darbais buvo susipažinęs (Schrift 1990: 161). Kaip pažymi J. Grondinas, tuo metu kritika (*ars critica*) ir hermeneutika (*hermeneutica* arba *Auslegerkunst*: interpretacijos menas) buvo dvi pagalbinės pačios filologijos disciplinos: „kritika buvo disciplina, susijusi su „kritine“ antikos tekstų leidyba remiantis atitinkamų šaltinių kritika, <...> o hermeneutika – su suredaguotų ir leidybai parengtų tekstų interpretavimo taisyklėmis“ (Grondin 2010: 110).

Schriftas atkreipė dėmesį į svarbų faktą, kad Nietzsche's žodžiai apie filologiją ir „teisingą skaitymo meną“ gali būti suprasti kaip labai aiški „opozicija reliatyvistinei perspektyvizmo doktrinai“ (Schrift 1983: 41). Remiantis Nietzsche's tekstais, pasakymas „teisingai skaityti“ numatė siekį išsaugoti tekstinį grynumą. Filologo uždavinys buvo išplėtoti griežtus „tekstų (prasmės – A. M.) atkūrimo ir grynumo išsaugojimo“ metodus. Siekdamas šio uždavinio, pasak Nietzsche's, filologas privalėtų „vadovautis paprasčiausiu noru suprasti tai, ką kalba autorius“ (Nietzsche 1996: 127). Jo teigimu, „patys prasčiausi skaitytojai yra tie, kurie elgiasi kaip plėšikaujantys kareiviai“ (*ibid.*: 245). Kritiškai ir nepritariamai žvelgdamas į metafizikus jis teigė:

Tas, kuris kokiai nors autoriaus vietai suteikia „labiau gilų paaiškinimą“, nei šis turėjo galvoje, tas autoriaus ne paaiškina, bet užtemdo. Taip, tik dar blogiau, mūsų metafizikai žiūri į gamtos tekstą. <...> Jie neretai pritaiko tekstą savo reikmėms, kitaip tariant – jį iškreipia (*ibid.*: 309).

Matome, kad Nietzsche's teorijoje išties esama vietų, kur jis pasisako prieš reliatyvistinį teksto prasmės supratimą ir interpretaciją siekia pajungti tekste intenduotai prasmei. Jis teigia: „Filologiją čia reikia suprasti itin

⁶ Cit. pgl. Schrift 1990: 161.

plačiai – kaip meną gerai skaityti, išskaityti faktus neiškreipiant jų interpretacijomis, per troškimą suprasti neprarandant atsargumo, kantrybės, subtilumo. Filologija kaip *ephexis*⁷ (Nietzsche 2009: 87).

Taip suprantama filologija yra ne kas kita kaip hermeneutika, ir šiuo požiūriu būtų galima kalbėti apie „tylųjį“ Nietzsche’s indėlį į šiuolaikinę hermeneutiką ir jos bandymus spręsti reliatyvizmo ir dogmatizmo problemą. Nietzsche’s siekis pajungti interpretatorių teksto ar suprantamojo autoriaus nuomonei netgi kelia pagundą jo poziciją sutapatinti su Gadamerio, taip pat siekiančio išvengti interpretacijos reliatyvumo ir akcentuojančio interpretatoriaus pajungtumą suprantamam dalykui, arba jo žodžiais kalbant „dalykinei tiesai“. Tačiau toks tapatinimas būtų skubotas ir klaidingas. Paties Gadamerio tekstų korpuse nėra vietų, nurodančių į minėtuosius Nietzsche’s tekstus apie filologiją ir hermeneutiką. Nietzsche’s filologinė hermeneutika, kalbanti apie „tekstų prasmės atkūrimą“, greičiau turi bendrų sąlyčio taškų su F. Schleiermacherio hermeneutika, akcentuojančia pirminės prasmės antrinės rekonstrukcijos siekį, kurį Gadameris kritikavo ir „rekonstrukcijai“ priešino „integralumą“. Suprasti prasmę – tai ne siekti jos objektyvios rekonstrukcijos, bet ją integruoti į savo patirties lauką. Svarbu ir tai, kad Nietzsche, kalbėjęs apie autoriaus intencijas ir griežtas interpretacijos taisykles, būtų artimesnis šiuolaikinės vadinamosios metodinės hermeneutikos atstovo E. Betti, su kuriuo Gadameris polemizavo, keturiems „interpretacijos kanonams“. Mintis apie teksto prasmę, autoriaus intenduotą prasmę

puoselėjančią hermeneutiką ir filologiją vėlyvuojū Nietzsche’s kūrybos laikotarpiu nustelbia jo reliatyvistinė ir nominalistinė „perspektyvizmo“ samprata, teigianti, kad „faktų nėra, tik interpretacijos“.

Gadamerio atsitolinimas nuo Nietzsche’s

Pirmiausia akivaizdus skirtumas tarp Nietzsche’s ir Gadamerio hermeneutikos pamatomas jų nesuderinamame požiūryje į ankstesnę filosofinę ir kultūrinę tradiciją apskritai. Vaizdingas Nietzsche’s pasakymas „jei saitai netrūksta, ar dantų tau trūksta“ (Nietzsche 1991: 381) aiškiai demonstruoja strateginį siekį, orientuotą ne į tradicijos tolydumą, bet pertrūkį. Ir priešingai, Gadamerio hermeneutika prasideda nuo ten, kur Nietzsche baigė. Kultūriniai saitai sutraukti, tai, kas buvo „pasakyta ar parašyta anksčiau“, šiandien nebeturi jokios prasmės, nebūtinai yra tiesa, nes mes remiamės Apšvietos maksima, kad „galime suprasti geriau“. Savo siekais Gadamerio hermeneutika šiam pertrūkiui ir prasmės susvetimėjimui yra kritiška ir orientuota į anksčiau tradicijoje išsakytos prasmės integralumo su dabartimi paieškas. *Tiesos ir metodo* skyriuje „Rekonstrukcija ir integracija kaip hermeneutikos uždaviniai“, sekdamas G. Hegeliu ir oponuodamas Schleiermacheriui, jis tvirtino: „Istorinės dvasios esmę sudaro ne istorinės praeities restitucija, o *maštantis tarpinimio*⁸ *santykis su dabartiniu gyvenimu*“ (Gadamer 1990: 174). Taip suprantamą hermeneutinį prasmės „integralumą“ Gadameris priešino prasmės supratimo „rekonstrukcijai“, vedančiai prie minėto prasmės dogmatizmo:

⁷ Susilaikymas nuo sprendimo (gr.). Beje, tai viena iš pagrindinių antikos skepticizmo sąvokų.

⁸ vok. *Denkenden Vermittlung*.

Ar teisingai apibūdinamas supratimas, jeigu jame regime antrąjį sukūrimą, pirmapradžio kūrinio reprodukciją. Galiausiai toks hermeneutikos uždavinių nusakymas ne mažiau absurdiškas, kaip ir praėjusio gyvenimo restitucija bei restauracija. Bandytas atkurti pirmaprades sąlygas, kaip ir bet kokia restauracija, mūsų būties istoriškumo akivaizdoje yra bergždžias darbas, nes atkurtas, iš susvetimėjimo sugražintas gyvenimas netapatus pirmapradžiam (*ibid.*: 172).

Todėl Gadamerio hermeneutika oponuotų ir Nietzsche's „įtarumui“, ir jo ankstyvojo laikotarpio filologiniam siekiui „rekonstruoti“ autentiškas tekstų prasmes.

Kritiškas Gadameris būtų ir vėlyvojo Nietzsche's perspektyvizmo sampratai. Šią aplinkybę reikėtų paaiškinti detaliau. Žinome, jog Nietzsche tvirtino, kad realybė gali būti suprasta tik iš vienos ar kitos perspektyvos. Remdamasis Nietzsche's tekstų analize Schrifas įtikinamai parodė, jog galima išskirti dvi skirtingas sąvokų „perspektyva“ (*Perspektive*) ir „interpretacija“ (*Auslegung Interpretation, Ausdeutung*) reikšmes, kurias komentatoriai dažnai traktavo kaip sinonimiškas (Schrift 1990: 145). „Perspektyva“ yra susijusi su pažįstančiojo arba suprantančiojo pažinimo tašku, numatančiu galimybę pažinti arba suprasti realybę vienu ar kitu aspektu, bet kai realumas „pats savaime“ atitrūksta nuo „subjekto“ ir iki galo aiškiai ir jam nepasirodo. Toks perspektyvistinis realumo supratimas gali būti: a) fiziologinis, nes jis yra susijęs su subjekto sensoriniu aparatu; b) instinktyvus, nes kyla iš subjekto nesąmoningų ir nekontroliuojamų potroškių; c) socialinis-istorinis, nes gali kilti iš subjekto išankstinių sprendimų, kuriuos suformavo išsilavinimas, auklėjimas ir t. t. – tai yra kultūrinė terpė apskritai. Taip žiūrint Nietzsche's perspektyvizmas galėtų būti suprastas kaip

scientizmo, pretenduojančio į besąlygišką ir objektyvią tiesą, kritika ir išties dalinai sutaptų su Gadamerio išplėtotą Apšvietos proto kritika. Sąvoka „interpretacija“ reiškia labiau aktyvią ir sąmoningą paties subjekto poziciją nei „perspektyva“: interpretacija labiau susijusi su paties suvokėjo konstruojamomis teorijomis ir metodais, t. y. su sutvarkymo forma, kurią suvokėjas suteikia minėtoms įvairioms perspektyvoms, nepriklausančioms nuo suvokėjo kontrolės ir jį „determinuojančioms“.

Gadamerio hermeneutikai vėlyvojo Nietzsche's „perspektyvizmo“ samprata yra svetima dėl tos priežasties, kad pats Nietzsche „perspektyvą“, kuri „determinuojamai“ užduoda matymo lauką ir „interpretaciją“ susieja vien tik su suprantančiu „subjektu“ ignoruodamas tą faktą, kad „perspektyvą“ suprantančiajam gali užduoti ir pats suprantamas „dalykas“. Kitaip tariant, Gadamerio hermeneutikoje sąvokos „perspektyva“ ir „horizontas“ susijusios ne tik su suprantančiu subjektu, bet ir suprantamojo „dalyko“ horizontu, t. y. su „objektu“ kuriam suprantantysis turi pajungti visus savo „išankstinius sprendimus“ (*Vorurteil*) ir jais paremtas interpretacijas kritiškai išbandyti, jas legitimuoti, atskirdamas teisėtas nuo neteisėtų, jeigu nori suprasti ko nors prasmę. Nietzsche's „perspektyvizmo“ sampratoje ši dimensija ignoruojama. Todėl supratimo procesas išvirsta į įvairių perspektyvų ir interpretacijų reliatyvistinę proliferaciją be galimybės nustatyti, kuri ar kurios yra teisingos, t. y. pamatuotos pačiais „dalykais“, o kurios ne. Tai dar vienas požymis, kodėl Nietzsche's „perspektyvizmo“ samprata nesutampa su Gadamerio hermeneutika.

Būtų neteisinga manyti, kad Heideggerio ir vėliau Gadamerio hermeneutika, neigianti beprielaidiškumą ir akcentuojanti

„išankstinio supratimo“ neišvengiamumą supratimo procese, sutampa su Nietzsche's pabrėžiamu neišvengiamai perspektyvistiniu ir interpretatyviu pažinimu. Heideggeris pabrėžia, kad „pirmas, nuolatinis ir galutinis uždavinys – ne leisti išmonėms ir populiarioms sampratomis iš anksto nustatyti ketinimą (*Vorhabe*), numatymą (*Vorsicht*) ir numanymą (*Vorgriff*), o užtikrinti temos moksliskumą išgvildenant juos iš pačių dalykų“ (Heidegger 1977: 203(153)). Kai Gadameris, sekdamas Heideggeriu, kalbėjo apie „išankstinių sprendimų“ neišvengiamumą supratimo procese, jam, priešingai nei Nietzsche'i, labiau rūpėjo klausimas, kaip yra įmanoma atskirti teisėtą „išankstinį sprendimą“ ir juo paremtą interpretaciją nuo neteisėtos.

Mėginantįjį suprasti gali klaidinti išankstinės nuomonės, kurių paskui nepatvirtina patys dalykai (*den Sachen selbst*). Taigi nuolatinis supratimo uždavinys – rengti teisingus, dalykus atitinkančius apmatius (*Entwürfe*), kurie kaip apmatai tėra tik užbėgimai už akių (*Entwürfe Vorwegnahmen*), turintys dar būti „dalykų“ patvirtinami. Nėra čia kito „objektyvumo“ už patvirtinimą, kurį plėtojant pasitvirtina išankstinė nuomonė. <...> Todėl prasminga, kad interpretuotojas eitų prie teksto ne tiesmukai, remdamasis jau gatava išankstine nuomone, o, priešingai, atidžiai tikrintų savo išankstinių nuomonių pagrįstumą – jų kilmę ir tinkamumą. (Gadamer 1990: 271–272)

Tokia Gadamerio nuostata atitinka klasikinę tiesos kaip *adaequatio* sampratą, kurią neigė Nietzsche: teisingi „išankstiniai sprendimai“ ir interpretacijos yra tie, kurie atitinka pačius „dalykus“. Gadamerio hermeneutikai yra labai artima Heideggerio tiesos kaip *aletheia* samprata, kuri ne atmata, bet implikuoja tiesos kaip *adaequatio* sampratą ir pabrėžia „paslėp-

ties“ ir „nepaslėpties“ dialektinę žaismę: tradicijoje intenduota prasmė išsislaptina interpretacijose, bet kartu pasilieka kaip iki galo nereprezentuojama, neobjektyvuojama ir paslėpta.

Ar iš tiesų, kaip teigė Nietzsche's radikalusis perspektyvizmas, „tiesa yra klaidos rūšis“ (Nietzsche 1988: Bd 10, 56) ir „faktų nėra, tik interpretacijos“ (*ibid.*: 315)? Ar galima sutikti su pozicija, teigiančia, kad kokio nors „dalyko“ prasmės supratimas redukuotinas tik į suprantančiojo subjektyvias projekcijas, nekreipiant dėmesio į patį „dalyką“? Gadameris su tuo nesutiktų. Pavyzdžiui, skaitydami knygą stengiamės suprasti prasmę to, ką norėjo pasakyti autorius. Žiūrint iš Gadamerio hermeneutinių pozicijų, prasmės pagava visuomet bus neatsiejama nuo vienokių ar kitokių suprantančiojo skirtingų interpretacijų. Skirtingumas yra susijęs su tuo, kad kiekvienas interpretatorius mato ir supranta kūrinių iš savo dabartiškos patirties perspektyvos. Žinoma, Gadameris atmata galimybę, kad tokiam kūrinių interpretacijų daugyje gali būti teigiama prasme išskirta kokia nors vienintelė teisinga ir objektyvi prasminė interpretacija. Tačiau tai nereiškia, kad suprasdamas kūrinių prasmę suprantantysis negali kelti klausimo, kurie iš daugelio skirtingų knygos interpretatyvių prasmės supratimų yra pagrįsti, o kurie ne. Suprantantysis visada turės galimybę demaskuojamai pasakyti: „Jūsų pateikiama prasminė interpretacija yra iš piršto laužta ir nepagrįsta, nes neatitinka knygoje intenduotos faktinės, t. y. dalykinės, tiesos. Gal iš tikro Jūs niekada jos ir neskaitėte..?“ Pagrįstų interpretacijų pamatuotinumą sąlyga visada bus paties kūrinių intenduota prasmė. Oponuodamas Nietzsche's nominalizmui ir reliatyvizmui Gadameris galėtų pasakyti, kad jo išplėtotą hermeneutikos teoriją pri-

pažįsta realius faktus ir jais remiasi, bet jų prasminis supratimas realizuojasi tik per interpretacijas ir tik jų dėka.

Nietzsche, bėgdamas nuo prasmės dogmatizmo, kuris tikrovės atžvilgiu numato tik vieną vienintelę objektyvią ir absoliučią tiesą, nugrimzta į kitą kraštutinumą, t. y. reliatyvizmą ir nominalizmą, paskelbdamas, kad visos interpretacijos yra tik suprantančiojo „galios“ projekcijos be adekvačios referencijos į faktinę, realią dalykų padėtį. Ir priešingai, anksčiau minėtą prasmės dogmatizmo (siektis turėti vienintelę „objektyvią“ prasmę) ir prasmės reliatyvizmo (visos be išimties interpretacijos yra vienodai teisėtos ir jos nenurodo į realią, faktinę dalykų padėtį) problemą Gadameris išsprendžia remdamasis Husserlio fenomenologijos nuostata, nusakančia būdą, kaip mes pažįstame kokio nors „dalyko“ kaip „daikto savaime“ prasmę skirtinguose „profiluose“, kai sąmonė geba juos susintetinti ir taip išplėsti supratimo horizontą. Štai kaip ši fenomenologinė būdą nusako Gadameris:

Kiekvienoje pasaulio žiūroje (*Weltansichten*) yra implikuota pasaulio savibūtis. Pasaulis – tai visuma, su kuria yra susieta kalbos schematizuota patirtis. Tokių pasaulio žiūrų įvairovė nereiškia „pasaulio“ reliatyvacijos. Veikiau yra priešingai: tai, kas pasaulis yra, visai nesiskiria nuo žiūrų, per kurias jis atsiveria. Santykis čia panašus į daiktų suvokimą. Fenomenologijos požiūriu, kaip yra parodęs Husserlis, „daiktą savaime“ sudaro ne kas kita kaip tolydumas, kuriuo vienas į kitą pereina perspektyviniai daiktų suvokimo profiliai (*Abschattungen*). Tas, kuris „būtį savaime“ (*Ansichsein*) priešpriešina šioms „žiūroms“ (*das Ansichten*), turi arba mąstyti teologiškai – tuomet būtis savaime yra ne jam, o vien tik Dievui, – arba jis mąstys liuciferiškai, kaip tas, kuris savąjį dieviškumą norėtų įrodyti tuo, kad visas pasaulis privalo jo klausyti. (Gadamer 1990: 451)

Tas pats suprantamas „dalykas“ pasirodo tik ir tik prasminių interpretacijų skirtuose, t. y. „profiluose“, bet šios pasirodančios prasminių interpretacijų skirtys savo ruožtu gali būti legitimios tiek, kiek jos nurodo į patį realiai esamą „dalyką“. Ši fenomenologinė nuostata, viena vertus, neleidžia „ištirpdyti“ suprantamojo dalyko prasmės reliatyvistinėje savireferentiškų interpretacijų gausoje, kita vertus, draudžia galimybę kalbėti apie vieną universalią ir dogmatiškai objektyvią bei teisingą kokio nors „dalyko“ prasmę.

Gadamerio „gera valia suprasti“ *versus* Nietzsche’s „Wille zur Macht“

Nietzsche teigė, kad „pats interpretavimas, būdamas „valios siekti galios“ forma, egzistuoja (tačiau ne kaip „būtis“, o kaip procesas, kaip tapsmas) kaip afektas“ (Nietzsche 1988: Bd 12, 140). Oponuodamas šiai Nietzsche’s siūlomai reliatyvistinei ir nominalistinei interpretacijai, besiremiančiai „valios siekti galios“ forma, kuria realioms dalykams ne atrandamos, bet primetamos prasminės interpretacijos, Gadameris priešino *gerą valią suprasti*: „visur, kur siekiama susikalbėti, prielaida yra gera valia“ (Gadamer 1999: 183). Polemikoje su Derrida, gindamas Heideggerio ir kartu savo hermeneutinę poziciją, Gadameris kritiškai yra pažymėjęs, kad Nietzsche’s „interpretacijos sąvoka reiškia ne esamos prasmės radimą, o prasmės steigimą tarnaujant „valiai galiai“ (*ibid.*: 174). Akivaizdu, kad savąją hermeneutinę supratimo teoriją jis buvo linkęs matyti kaip tokią, kuriai rūpi rasti prasmę. Tik šį Gadamerio „prasmės radimo“ siekį privalu suprasti ne kaip pastangą ieškoti ir surasti vienintelę teisingą

ir objektyvią prasmės interpretaciją, nes tai vestų tik į restauruotą dogmatizmą, bet atsižvelgiant į minėtą fenomenologiškai traktuojamą kokio nors suvokiamo „dalyko“ būdą skirtinguose profiliuose, kuomet sąmonė geba juos susintetinti ir taip išplėsti supratimo horizontą. Kitaip tariant, hermeneutinis siekis suprasti nereiškia, kad iš pat pradžių egzistuoja implikatyvus savyje ir sau rymančias prasminis rezervuaras, iš kurio laikui bėgant išnyra, arba valingai rekonstruojama tai, kas objektyviai anksčiau jau buvo iš tikro. Tokia pozicija numatyta Derrida kritiškai vertinamą „esaties metafiziką“ ir minėtą dogmatizmą. Suprasti kito horizontą ar perspektyvą, nurodančią į vieno ar kito „dalyko“ prasmę, nereiškia atsisakyti turimos savosios perspektyvos. Tai Gadamerio pozicija, kuri yra svetima Nietzsche's.

Ką reiškia hermeneutiškai traktuojama „gera valia“ suprasti, kuri yra priešinga Nietzsche's „įtarumui“ ir interpretacijai kaip „galios“ formai? Gadameris pabrėžia, kad hermeneutinis supratimas turi būti suvokiamas ne kaip subjektyvus aktas, bet kaip ėjimas į perdavimo vyksmą, kuriame nuolat bendrauja praeitis ir dabartis. „Gera valia“ suprasti „žymi tai, ką Platonas vadino *eumeneis elenchoi*“ (Gadamer 1989: 55). Ši platoniška išraiška numato suprantančiojo sąmonės poziciją, kuriai rūpi ne tiek nyčiskai iš „galios“ pozicijų primesti ir įrodyti savo turimą teisumą, „sukirtinėjant“ ir identifikuojant silpnąsias vietas ar neįtikinamumą to, ką norėjo pasakyti kitas, bet greičiau stiprinti kito žmogaus arba teksto kaip komunikacijos partnerių argumentus ir požiūrio tašką tam, kad šie taptų aiškesni ir suprantamesni. Šios nuostatos vedamam suprantančiajam privalu išsiklausant kreiptis į Kitą kaip į Tu, kuris man, kaip

siekiančiam suprasti, turi ką autoritetingai pasakyti: panašiai kaip Tu į mus kreipiasi ir visa kultūrinė tradicija. Todėl jei norima suprasti, tuomet suprantantysis turi leisti tradicijai išsaugoti jos prasmę ne tiesiog pripažindamas praeities kitoniškumą, bet pripažindamas, kad ji man, kaip suprantančiajam, turi ką autoritetingai pasakyti. Toks teksto kaip kitybės besikreipiantis sakymas ir suprantančiojo išsiklausymas reikalauja suspenduoti savuosius išankstinius sprendimus ir juos kritiškai išbandyti kitybės akivaizdoje. Tai reiškia, kad hermeneutinis prasmės supratimas kaip atsigręžimas į Kitą, praeitį ir t. t. kartu yra tam tikra subjekto refleksija, arba saviprata (*Selbstverstandness*), kuri realizuojasi ne tiek per Aš savimonės centrą, kiek per Kitą. Todėl ir supratimas kaip kokio nors „dalyko“ prasmės pagava nėra pirmojo gramatikos asmens persmelkto nyčiskąja „galia“ projekcija. Tai vėlgi yra Gadamerio hermeneutinė pozicija, kuri yra svetima Nietzsche'i.

Paskutinis požymis, skiriantis Gadamerio hermeneutiką nuo Nietzsche's filosofijos, matomas jų požiūryje į kalbą. Nietzsche's manymu, kalba tikrovės atžvilgiu nepasižymi realia referencija, bet tėra tik nominali ženklinė sistema, ji yra „paprasciausia semiotika ir nežymi nieko realaus“ (Nietzsche 1988: Bd 13, 258). Su tokia pozicija Gadameris aiškiai nesutiktų: „instrumentinė ženklų teorija, žodžius ir sąvokas traktuojanti kaip gatavus arba parengiamus įrankius, neatitinka hermeneutinio fenomeno“ (Gadamer 1990: 407). Kai Gadameris, priešingai nei Nietzsche, akcentuoja, kad kalba „išslaptina ir išleidžia į dienos šviesą kažką, kas nuo šiol ima būti“ (*ibid.*: 387), jis turi galvoje, kad šis „išslaptinimas“ – tai dalyko prasmė. Todėl „kalba“

Gadameriui – ne nyčiškai traktuojama, realia referencija nepasižyminti ir todėl tik nominali ženklinė sistema, bet „terpė, kurioje pokalbininkai vienas kitą supranta ir sutaria dėl kokio nors dalyko“ (*ibid.*: 387). Kalboje „realizuojamas pats supratimas. O supratimo būdas – interpretacija“ (*ibid.*: 392). Pati „interpretacija“ nėra tik paprastas „būdas supratimui atvedinti: ji yra įėjusi į to, kas suprantama, turinį. <...> Taip pat tai reiškia, kad per interpretaciją žodį gauna ir dalykas“ (*ibid.*: 402). Priešingai Nietzsche's nominalistinei ir konvencionalistinei kalbos sampratos traktuotei, Gadamerio hermeneutinė kalbos traktuotė artimesnė Platono *Kratile* išdėstyta vadinamajai „prigimtinėi vardu“ sampratai, turinčiai realią referenciją į daiktus. Šis ir pirmiau paminėtini skirtumai tarp Nietzsche's ir Gadamerio aiškiai rodo negalimybę Nietzsche's „perspektyvizmą“ suhermeneutinti, o Gadamerio hermeneutiką, nepaisant keleto panašumų, sunyčinti.

Išvados

1. Ankstyvuosiuose Nietzsche's tekstuose išties esama vietų, kur jis pasisako prieš reliatyvistinį teksto prasmės supratimą ir interpretaciją siekia pajungti tekste intenduotai prasmei. Tačiau ši jo filologinė hermeneutika, akcentuojanti „tekstų prasmės atkūrimą“, greičiau turi bendrų sąlyčio taškų su pirminės prasmės antrinės rekonstrukcijos sieki pabrėžiančia Schleiermacherio hermeneutika, kurią Gadameris kritikavo ir „rekonstrukcijai“ priešino „integralumą“. Ankstyvasis Nietzsche, kalbantis apie autoriaus intencijas ir griežtas interpretacijos taisykles, būtų artimesnis šiuolaikinės vadinamosios metodinės hermeneutikos atstovo E. Betti, su kuriuo Gadameris polemizavo, keturiems „interpretacijos kanonams“.

2. Mintis apie teksto prasmę, autoriaus intenduotą prasmę puoselėjančią hermeneutiką ir filologiją vėlyvuju Nietzsche's kūrybos laikotarpiu nustelbia jo reliatyvistinė ir nominalistinė perspektyvizmo samprata, teigianti, kad „faktų nėra, tik interpretacijos“. Vėlyvojo Nietzsche's perspektyvizmo samprata yra svetima Gadamerio hermeneutikai ir dėl tos priežasties, kad Nietzsche sąvokas „perspektyva“, kuri determinuojamai užduoda matymo lauką, ir „interpretacija“ susieja tik ir tik su suprantančiu „subjektu“ ignoruodamas tą faktą, kad „perspektyvą“ suprantančiajam gali užduoti ir pats suprantamas „dalykas“.

3. Nietzsche savo teorijoje supriešino sąvokas „tiesa“ ir „interpretacija“. Gadamerio hermeneutikoje priešingai – „interpretacija“ netraktuotina kaip „tiesos“ priešybė. Nietzsche's išplėtotoje „perspektyvizmo“ sampratoje, skelbiančioje, kad viskas yra interpretacija, yra akcentuojama referencijos į tiesą ir tikrumą negalimybė. Gadamerio hermeneutikoje priešingai – „interpretacija“ reikalauja referencijos į tiesą, t. y. į „dalykinę tiesą“ (*sachliche Wahrheit*).

4. Nietzsche ir Gadameris skirtingai traktuoja santykį su tradicija. Žiūrint iš Gadamerio pozicijų, norint suprasti tradicijoje intenduotą „prasmę“ reikalingas ne nyčiškas sąmonės „įtarumas“, bet ypatinga suprantančiojo sąmonės nuostata, kurią jis pavadino „gera valia“ suprasti. O štai Nietzsche demonstruoja strateginį siekį, orientuotą ne į tradicijos tolydumą, bet pertrūkį.

5. Oponuodamas Nietzsche's reliatyvistinei ir nominalistinei siūlomai interpretacijai kaip „valios siekti galios“ formai realiems dalykams primesti prasmines interpretacijas, Gadameris priešino „gerą valią“ suprasti, kuriai rūpi ne prasmės *steigimas* iš „galios“ pozicijų, bet intenduotos prasmės

ieškojimas ir *radimas*. Tik šį Gadamerio *prasmės radimo* siekį privalu suprasti ne kaip pastangą ieškoti ir surasti vienintelę teisingą ir objektyvią prasmės interpretaciją, nes tai vestų tik į restauruotą dogmatizmą, bet kaip fenomenologiškai traktuojamą kokio nors suvokiamo „dalyko“ būdą skirtinguose profiliuose, kai sąmonė geba juos susintetinti ir taip išplėsti supratimo horizontą. Nietzsche's tezei „faktų nėra, tik interpretacijos“ Gadamerio hermeneutikos požiūriu reiktų priešinti: faktai egzistuoja, bet jų prasmės gali būti suprastos tik per į juos nurodančias interpretacijas.

7. Nietzsche'i kalba tėra tik nominali ženklinė sistema ir kaip „paprasčiausia semiotika“ nežymi nieko realaus. Gadameris atsisako tokios nominalistinės kalbos traktuotės ir ją siūlo suprasti kaip terpę, kurioje pasirodo patys realūs „dalykai“. Šiuo požiūriu, priešingai Nietzsche's nominalistinei ir konvencionalistinei kalbos sampratos traktuotei, Gadamerio hermeneutinė kalbos traktuotė artimesnė Platono *Kratile* išdėstytai vadinamajai prigimtinei vardų sampratai, numatančiai realią referenciją į daiktus.

8. Prasmės dogmatizmo (siekiu turėti vienintelę „objektyvią“ prasmę ar pirminį signifikatą) ir prasmės reliatyvizmo (visos

be išimties interpretacijos yra vienodai teisėtos ir jos nenurodo į realią, faktinę dalykų padėtį) problemą Gadameris išsprendžia remdamasis Husserlio fenomenologijos nuostata, nusakančia būdą, kaip mes pažįstame kokio nors „dalyko“ kaip „daikto savaime“ prasmę skirtinguose „profiluose“. Ši fenomenologinė pozicija, viena vertus, neleidžia „ištirpdyti“ suprantamojo dalyko prasmę reliatyvistinėje savireferentiškų interpretacijų gausoje, o, kita vertus, draudžia galimybę kalbėti apie vieną universalią ir dogmatiškai objektyvią bei teisingą kokio nors dalyko prasmę. Tačiau Nietzsche, bėgdamas nuo prasmės dogmatizmo, numatančio vieną absoliučią tiesą į realumą, nugrimzta į kitą kraštutinumą, t. y. reliatyvizmą ir nominalizmą, paskelbdamas, kad visos interpretacijos yra tik suprantančiojo „galios“ projekcijos be adekvačios referencijos į faktinę, realią dalykų padėtį.

9. Gadamerio hermeneutikoje kokio nors dalyko supratimo prasmė nėra nei išankstinė, nei galutinė duotybė. Ji – nuolat vis skirtingai besisteigiantis dalykas vis kitoje aktualioje komunikacijos dabartyje. Supratimo procese besisteigianti prasmė niekada negali būti objektyvi ar reliatyvi prasmė.

LITERATŪRA

Derrida, J., 1973. *Speech and Phenomena*. Evanston: Northwestern University Press.

Heidegger, M., 1977. Sein und Zeit. In Heidegger M. *Gesamtausgabe*. Bd. 2. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Gadamer, H. G., 1987. Nietzsche – der Antipode. Das Drama Zarathustras. In *Gesammelte Werke*. Bd. 4. I. Tübingen: Mohr Siebeck, p. 448–462.

Gadamer, H. G., 1989. Reply to Jacques Derrida. In *Dialogue and Deconstruction. The Gadamerian-*

Derrida encounter. Ed. by D. P. Michelfelder and R. E. Palmer. Albany: State university of New York Press, p. 55–57.

Gadamer, H. G., 1990. Wahrheit und Methode. In *Gesammelte Werke*. Bd. 1. Tübingen: Mohr Siebeck.

Gadamer, H. G., 1999. Tekstas ir interpretacija. In Hans-Georg Gadamer. *Istorija, menas, kalba*. Vilnius: Baltos lankos, p. 171–198.

Gadamer, H. G., 2000. Nietzsche und Metaphy-

sic. In *Hermeneutische Entwürfe*. Tübingen: Mohr Siebeck, p. 134–142.

Grondin, J., 2010. Must Nietzsche be Incorporated into Hermeneutics? Some Reasons for a Little Resistance. *Iris. European Journal of Philosophy and Public Debate*: 105–122. Firenze University Press.

Mickevičius, A., 2012. E. Betti versus H. G. Gadamer: Hermeneutinio prasmės supratimo dilema. *Problemos* 82: 139–152.

Mickevičius, A., 2010. Hanso Georgo Gadamerio filosofinė hermeneutika ir geros valios supraštai prasmė. *Santalka. Filosofija* 18 (1): 37–44.

Nietzsche, F., 1988. *Kritische Studienausgabe in 15 Bd.* Hrsg. von G. Colli und M. Montinari. Berlin and New York: Walter de Gruyter.

Nietzsche, F., 1996. *Human, All Too Human. A Book for free Spirits*. Cambridge University Press.

Nietzsche, F., 2009. *Antikristas. Prakeiksmas krikščionybei*. Vilnius: Apostrofa.

Nietzsche, F., 1991. Anapus gėrio ir blogio. In Frydrichas Nyčė. *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis.

Nietzsche, F., 1995. *Linksmasis mokslas*. Vilnius: Pradai.

Schrift, A. D., 1983. *Nietzsche's Hermeneutic Significance. Auslegung: a Journal of Philosophy* 10 (1&2): 39–47.

Schrift, A. D., 1990. *Nietzsche and the Question of Interpretation. Between Hermeneutics and Deconstruction*. New York, London: Routledge.

Vattimo, G., 2005. *Dialogue with Nietzsche*. New York: Columbia University Press.

NIETZSCHE VERSUS GADAMER : “MEANING” AS A PROBLEM OF DOGMATISM AND RELATIVISM

Arūnas Mickevičius

Abstract. The article aims to show the similarities and differences between Nietzsche’s interpretative knowledge and Gadamer’s interpretative understanding. Emphasizing the “interpretative” nature of knowledge and understanding both authors faced the problem: how is it possible to avoid the dogmatic affirmation of one and only “correct” interpretation without lapsing into absolute relativism, which rejects any possibility of speaking about “validity” of competing interpretations. The dilemma of dogmatism and relativism in understanding of “meaning” is also the central problem of modern hermeneutics that had sparked the debate between H. G. Gadamer and E. Betti, J. Derrida and J. Habermas. This article is intended to support two theses. First, there are irreducible differences between positions of Nietzsche and Gadamer, therefore, any attempts to reduce Nietzsche’s “perspectivism” to Gadamer’s “philosophical hermeneutics” are not valid. Second, the problem of relativism and dogmatism of “meaning” in Gadamer’s hermeneutics can be solved through the provision of Husserl’s phenomenology, which describes how we recognize the meaning of a “thing” as a “thing in itself” through different “profiles”. However, Nietzsche’s perspectivism, which criticizes dogmatism of “meaning”, does not solve the problem and hence slides to the other extreme – relativism.

Keywords: Nietzsche, Gadamer, interpretation, hermeneutical understanding, meaning, relativism, dogmatism, perspectivism

Iteikta 2017.06.01

Priimta 2017.07.12